

I Klinika Chirurgiczna. Instytut Chirurgii. Akademia Medyczna w Lublinie
Dyrektor: prof. dr hab. med. Mieczysław Jesipowicz
Zespół Opieki Zdrowotnej w Jarosławiu
Dyrektor: lek. med. Eugeniusz Cyganik

Stanisław SOBOCKI, Emil MACIAŁEK

Rys historyczny towarzystw lekarskich w Jarosławiu

Исторический очерк медицинского общества города Ярославя

A Historical Sketch of Medical Societies in Jarosław

Pierwsza najstarsza wzmianka źródłowa o Jarosławiu pochodzi z r. 1152 (18, 24). Przez Jarosław prowadził ważny szlak handlowy ze wschodu na zachód i od Bałtyku w kierunku Morza Czarnego. Zwłaszcza od XV wieku datuje się rozwój miasta, a przede wszystkim rozwija się handel, dający rozgłos, znaczenie i bogactwo miastu. Źródła historyczne XV wieku wymieniają Jarosław jako ważny ośrodek handlowy. Słynne były „jarmarki jarosławskie”, ściągające po kilkadziesiąt tysięcy ludzi z różnych, nawet bardzo odległych, stron (6, 23). Przybywali tu kupcy nie tylko z Polski, lecz także z Niemiec, Anglii, Moskwy, Persji, Armenii, Włoch, Hiszpanii i wielu innych krajów (2, 6, 23). W tej sytuacji miasto wymagało „zabezpieczenia medycznego”. Rolę tę spełniali liczni miejscowi oraz wędrowni medycy, chirurdzy i cyrulicy (2, 7).

Na początku XV wieku zbudowano dom dla ubogich i chorych nazwany „szpitalem”. W latach 1462—1467, dzięki licznym fundacjom, został on znacznie rozbudowany (8, 13). Na życie miasta i mieszczan niewątpliwy wpływ w tym czasie miały cechy. Byli tu na usługach ludności: zegarmistrz, aptekarz, balwierze albo cyrulicy lub chirurdzy (15, 18). W r. 1629 istniały w Jarosławiu 22 cechy, a o tym, że „cech chirurgów i fryzjerów” musiał być dość liczny, świadczy fakt posiadania własnego ołtarza w kolegiacie św. Michała (3, 15). W XVII wieku najbardziej znani byli: teolog i lekarz Melchior P e p n e r, chirurg (cyrulik) zamkowy, Jan Ś l e z a r o w s k i, mędyk nadworny, Wojciech O l b r y c h t, Adrian G r u s z e w i c z, Piotr M u c h a r s k i, Wawrzyniec Ł o w i e c k i i inni (24).

Początków więc powstania zrzeszenia („Towarzystwa”) lekarzy i chirurgów (cyrulików) z rejonu Jarosławia należy doszukiwać się w ich przynależności do Cechu Cyrulików już w XVI wieku (14, 15, 18, 19, 20, 21). Należy wnioskować, że jeśli w pierwszej połowie XVII wieku w Jarosławiu było 20 aptekarzy (3, 4, 18), to iluż w tym czasie musiało być lekarzy, chirurgów, balwierzy i cyrulików. Podobnie jak aptekarze, tak i lekarze jarosławscy zajmowali odpowiedzialne funkcje w organach samorządu miejskiego (3). Sławni w tym czasie byli: Melchior Piotrkowczyk (cyt. wg 6), mistrz nauki lekarskiej, lekarz, mąż wielce uczony, autor książek i równocześnie proboszcz jarosławski w r. 1585 (1, 8); Piotr Mucharski (1589—1666), po ukończeniu studiów w Krakowie i Padwie — lekarz w Jarosławiu, a następnie lekarz nadworny Władysława IV i profesor Akademii Krakowskiej; Jan Wincenty Mucharski s. Piotra (1624—1690), lekarz nadworny Jana Kazimierza; Jan Kraszewski (1638—1708), lekarz i rektor Kolegium Jezuickiego w Jarosławiu; Józef Sawiczewski (1762—1825), profesor farmacji i toksykologii UJ w Krakowie, był on równocześnie naczelnym aptekarzem krakowskich szpitali wojskowych za czasów Księstwa Warszawskiego.

Rozkwit miasta hamowały w ubiegłych stuleciach liczne klęski żywiołowe: wojny i epidemie — dziesiątkując ludność miasta i przybyszów (1, 2, 5, 8). Miasto na skutek klęsk żywiołowych i politycznych państwa polskiego dostało się w r. 1772 pod zabór austriacki. Za rządów austriackich zniesiono cechy, przestał również istnieć cech chirurgów. Leczeniem zajęli się wychowani już w nowych warunkach lekarze powiatowi, często i wojskowi. Od r. 1873 Jarosław posiadał wielki garnizon wojskowy, w skład którego wchodziło między innymi kilka batalionów sanitarnych, w tym to czasie został wybudowany szpital garnizonowy wyposażony w dwie apteki, pracowało w nim sześciu lekarzy (3, 15, 19). W r. 1867 lekarze z zaboru austriackiego zrzeszali się w Towarzystwie Lekarzy Galicyjskich z siedzibą w Krakowie. Było to stowarzyszenie o charakterze naukowo-humanitarnym. W r. 1877 lekarze lwowscy utworzyli odrębną sekcję (17). Wszyscy lekarze i chirurdzy w powiecie jarosławskim należeli do Izby Lekarskiej w Krakowie na podstawie rozporządzenia CK Namiestnictwa z 9 VI 1893 r. (22). Wybrany 30 VI 1899 r. dr Adolf Dietzius z Jarosławia jako przedstawiciel do Izby Lekarskiej został następnie delegowany do CK Rady Zdrowia (22). W dniu 5 IV 1903 r. powstała Sekcja Jarosławska Towarzystwa Lekarzy Galicyjskich, obejmując swym zasięgiem działania c.k. starostwa: Jarosław, Cieszanów (obecny rejon Lubaczowa) i Przeworsk. Sekcja ta podlegała Izbie Lekarskiej w Krakowie, a od 29 I 1907 r. — Izbie Lekarskiej Lwowskiej (tzw. Wschodnio-Galicyjskiej).

W księdze protokołów „Sekcyja Lekarska Towarzystwa Lekarzy Galicyjskich” (11), prowadzonej skrupulatnie od r. 1906, znajduje się wiele

danych dotyczących jej działalności. Należy podkreślić charakter społeczny działalności tejże sekcji, co się wyrażało między innymi w przestrzeganiu cennika opłat, ulg dla ubogich, zalecanych w praktyce prywatnej bezpłatnych porad lekarskich i wydawania leków bezpłatnie (*pro paupere*). W księdze tej znajdujemy, że celem Towarzystwa jest podnoszenie kwalifikacji lekarzy i szkolenie młodych lekarzy. Tematyka zebrań obejmowała wiele różnych zagadnień, wygłaszano referaty naukowe, między innymi na takie tematy: „Nowoczesne środki znieczulające w chirurgii”, „Braki i niedomogi w naszych urządzeniach sanitarnych”, „Leczenie skrzywień kręgosłupa”, „Szkodliwe działanie alkoholu na organizm ludzki”, „Gorączka połogowa, zapobieganie i leczenie”, „Sztuczne odżywianie osesków” i inne, poza tym omawiano sprawy zawodowe etyki lekarskiej, demonstrowano chorych.

Sekcja Jarosławska była wysoko oceniana jako bardzo prężna we Wschodniej Galicji, znalazło to swój wyraz w przemówieniu dra Juliana K o s t o ł o w s k i e g o podczas obrad XI Sympozjum Naukowo-Szkoleniowego PTL w Rzeszowie 6 V 1977 r. W latach 1903—1921 przewodniczącym Sekcji był dr Władysław C z y ż e w i c z, a w latach 1921—1924 — dr Tadeusz F e c h t e r, a jego zastępcą dr L u b o w i e c k i, zaś sekretarzem dr P u z o n. Towarzystwo liczyło w tym czasie 26 członków. W latach 1924—1939 odbywały się zebrania wewnątrz szpitala dla lekarzy szpitalnych, terenowych i wojskowych, przewodniczył im dr Jan Z a s o w s k i. W r. 1907 Towarzystwo wysunęło wniosek, aby przedstawiciel Izby Lekarskiej był reprezentowany w Sejmie. W r. 1908 Sekcja Jarosławska przystąpiła do Towarzystwa Wzajemnej Pomocy Lekarskiej — Lekarzy Galicyjskich, zaś w r. 1911 przystąpiła do Związku Krajowego Lekarzy Galicji. W dniu 21 IX 1921 r. zorganizowano oddział jarosławski Polskiego Towarzystwa Lekarzy byłej Galicji. Nieco później utworzono Związek Lekarzy Jarosławskich, do którego przystąpiło 24 lekarzy. Związek ten został zarejestrowany w Związku Okręgowym we Lwowie. W okresie międzywojennym zebrania odbywały się na terenie szpitala i uczestniczyli w nich lekarze szpitalni, Ubezpieczalni Społecznej, lekarze wolno praktykujący i lekarze ze Szpitala Garnizonowego.

W okresie okupacji (1939—1944) nie istniały żadne stowarzyszenia lekarskie, a działalność „miedzylekarska” opierała się na wzajemnych konsultacjach. W ten sposób lekarze szpitala współpracowali z „kliniką” dra Byliny i lekarzami Ubezpieczalni Społecznej. Współpraca ta dotyczyła przede wszystkim pomocy chorym i rannym członkom ruchu oporu (9, 16). W okresie od r. 1944, przed utworzeniem kół PTL na terenie Szpitala Powiatowego w Jarosławiu, odbywały się systematycznie, przynajmniej raz w miesiącu „zebrania lekarskie” (12). W zebraniach tych brali udział nie tylko lekarze pracujący w szpitalu, ale również lekarze pracujący w lecz-

nictwie otwartym i lekarze wojskowi. Na zebraniach tych wygłaszano referaty naukowe, omawiano przypadki chorobowe oraz demonstrowano trudne przypadki chorobowe z każdego oddziału. Zebraniom tym przewodniczył dyrektor szpitala dr med. Jan Z a s o w s k i.

Właściwe zorganizowanie koła PTL nastąpiło 21 XII 1953 r. (10). Koło to obejmowało swą działalnością lekarzy powiatu jarosławskiego i lubaczowskiego. Jako członków, zrzeszało nie tylko lekarzy medycyny, ale i lekarzy dentyistów. Do Zarządu wybrano wówczas dyrektora szpitala dra med. Jana Z a s o w s k i e g o jako przewodniczącego, lek. med. Stanisława S o b o c k i e g o jako sekretarza Koła oraz lek. dent. Romana Z e m a n a jako członka zarządu. Równocześnie ustalono komisję rewizyjną oraz wytyczono plan pracy, uważając, że zebrania powinny się odbywać przynajmniej raz w miesiącu na terenie szpitala. Program zebrań obejmował: referat, demonstrację przypadków, dyskusję, sprawy organizacyjne i wolne wnioski. W r. 1955 Koło działało również wśród lekarzy pow. Radymno oraz felczerów. W r. 1957 Zarząd Koła PTL prowadził żywą działalność i szeroką korespondencję z zarządami okręgów prawie całej Polski w sprawie reaktywowania Izb Lekarskich. Duży wkład osobisty w tej działalności wykazał ówczesny przewodniczący zarządu koła lek. med. Antoni P i w o w o ņ s k i. W r. 1961 zarząd podjął uchwałę w sprawie wyjazdu stałych ekip lekarskich PTL i objęcia stałą opieką lekarską, systematycznymi wyjazdami dwa razy w miesiącu następujących miejscowości: Bobrówka, Korzenica, Makowisko.

W dniu 20 VI 1967 r. zorganizowano zebranie, na które zaproszono lekarzy całego województwa rzeszowskiego. Na zebraniu tym pracownicy naukowcy Instytutu Psycho-Neurologii w Pruszkowie wygłosili prelekcje — dr Janina P r o t: „Choroby mięśni w medycynie współczesnej”, a doc. dr Ignacy W a l d: „Znaczenie genetyki dla myślenia lekarskiego”. W dniu 18 V 1968 r. zorganizowano międzywojewódzką konferencję poświęconą tematyce urazów czaszkowo-mózgowych z udziałem przedstawicieli oddziałów chirurgicznych wszystkich szpitali województwa rzeszowskiego oraz zaproszonych gości profesorów i docentów Klinik Neuro-Chirurgicznych Krakowa i Lublina jako prelegentów. W tej konferencji wzięło udział 59 osób. W dniu 9 VI 1972 r. Koło PTL w Jarosławiu otrzymało dyplom uznania za całokształt pracy naukowej i społecznej w rocznicę XX-lecia Oddziału PTL w Rzeszowie. W dniu 28 IX 1973 r. zaproszono do wygłoszenia prelekcji kierownika Katedry i Kliniki Neurochirurgii AM w Łodzi, doc. dr. med. hab. Jana H a f t k a, tytuł wykładu: „Postępowanie w złamaniach kręgosłupa”. W dniu 18 I 1973 r. Zarząd Koła wspólnie z Pol. Tow. Neurologicznym zorganizował konferencję naukową dla lekarzy województwa rzeszowskiego na temat: „Krwawienie podpajęczynówkowe”. Zagadnienie to omówili szczegółowo pracownicy naukowcy Kliniki Neurochirurgii: doc. dr med. Marian C z o c h r a i dr med. Andrzej M u s z y ņ s k i. Od r. 1975 zebrania odbywają się jako „konferencje okrągłego stołu”. Moderator przedstawia temat, a ordynatorzy biorą obowiązkowo udział w dyskusji. W ramach swej działalności Zarząd Koła prowadził systematyczną współpracę z mgr Tadeuszem M a t e r s k i m — przedstawicielem naukowym z P.F. „Polfa” w Krakowie, który na bieżąco informował o nowych lekach, a obecnie tę działalność kontynuuje mgr Jerzy B e r n a c k i

z Rzeszowa. Łącznie więc od r. 1953 odbyło się 231 zebrań, na których wygłoszono 251 referatów (20). W czasie pracy Koła od jego założenia do chwili obecnej Zarząd organizował comiesięczne zebrania z różnorodną tematyką interesującą lekarzy. Angażował do pracy zwłaszcza lekarzy młodych, zachęcając ich do przygotowania i udziału w dyskusji jako właściwej formy doszkalania.

PIŚMIENNICTWO

1. Acta Visitationis Ecclesiae Colegiatae Jaroslavensis. Arch. Diecez. nr 168, Przemysł.
2. Akta Miejskie Jarosławia „Katalog Archiwum Aktów Dawnych Miasta Jarosławia”. Jarosław 1928, nakł. Gminy m. Jarosławia. Arch. Państw. Przemysł.
3. Biliński Z.: Przyczynek do historii aptek jarosławskich. Farm. Pol. Warszawa 1977 (w druku).
4. Budzisz W.: Z mroków historii starego grodu. [w:] Rocznik Stow. Miłośników Jarosławia. R. 1969—1970—1971, 19.
5. Giedroyć F.: Mór w Polsce. Warszawa 1899, 58—60.
6. Gottfried K.: Z historii ziemi jarosławskiej. [w:] Ziemia jarosławska. Kraków 1966, 24, 25.
7. Gottfried K.: Dzieje miasta Jarosławia, maszynopis w Muzeum w Jarosławiu (obecnie w druku).
8. Gottfried K.: Jarosław XVIII wieku. Jarosław 1938, 27—30.
9. Księga protokołów posiedzeń Komitetu Szpitalnego Szpitala Powszechnego w Jarosławiu. Arch. ZOZ Jarosław.
10. Księga protokołów PTL w Jarosławiu.
11. Księga protokołów „Sekcja Jarosławska Towarzystwa Lekarzy Galicyjskich”. Arch. ZOZ Jarosław.
12. Księga protokołów zebrań szpitalnych 1945—1953. Arch. ZOZ Jarosław.
13. Makara J.: Dzieje Parafii Jarosławskiej. Jarosław 1936, 32—321.
14. Olszewska J.: Cechy w dawnym Jarosławiu. Rocznik Tow. Mił. Jarosławia 1966, 18.
15. Orłowicz M.: Jarosław, jego przeszłość i zabytki — przewodnik ilustrowany. Lwów—Warszawa 1921, 51.
16. Pięć wieków szpitalnictwa w Jarosławiu. Praca zbiorowa pod red. dr nauk med. Stanisława Sobockiego, Jarosław 1977.
17. Seyda B.: Dzieje medycyny w zarysie. PZWL, Warszawa 1973, 114—115, 474—475, 565, 569.
18. Siarczyński F.: Wiadomość historyczna i statystyczna o mieście Jarosławiu położonym w Królestwie Galicji. Lwów 1826.
19. Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich, III, Druk „Wieku”, Warszawa 1882.
20. Sobocki S.: Zarys działalności towarzystw lekarskich i Polskiego Towarzystwa Lekarskiego w Jarosławiu. [w:] Pięć wieków szpitalnictwa w Jarosławiu. Praca zbiorowa pod red. dr nauk med. Stanisława Sobockiego, Jarosław 1977, 125—129.
21. Sokół S.: Historia chirurgii w Polsce. Część I. Chirurgia okresu cechowego. Ossolineum, Wrocław 1967, 13.
22. Szczerowski A.: Skorowidz powiatu jarosławskiego na rok 1902. Przemysł 1902, 155.

23. Wagner A.: Handel dawnego Jarosławia. Lwów 1929, 8—13, 19—23.
 24. Zeman R.: Kilka wzmianek o zarazach i lekarzach dawnego Jarosławia. Pol. Tyg. Lek. 29, nr 49, 1974, 2149—2151.

Otrzymano 11 VI 1977.

РЕЗЮМЕ

Самая древняя заметка о Ярославле происходит с 1152 года. В древности город Ярослав был известен как большой торговый центр. Большой популярностью в те времена пользовались т.н. „ярославские ярмарки”, которые привлекали несколько тысяч людей из разных городов, а иногда даже отдаленных стран Германии, Англии, России, Персии, Армении, Италии, Испании. Это особое значение города требовало „медицинского обеспечения”. Эту роль исполняли многие местные медики и хирурги, а также странствующие цирюльники. Уже в XVI веке вспоминается о возникновении в Ярославле „Общества” врачей и хирургов (цирюльников), которые принадлежали к цеху цирюльников. Самыми известными врачами этого периода были: Мельхиор Пётрковчик, Пётр Мухарски, Ян Винценты Мухарски, Ян Крашевски, Юзеф Савичевски. В 1772 году город нашелся под чужеземным австрийским господством, и поэтому наступил роспуск цехов и изменилось значение города. В 1867 году врачи из территории аннексированной Австро-Венгрией объединились в „Общество галицийских врачей”, которое находилось в городе Кракове. В 1877 году львовские врачи создали особую секцию, в состав которой вошли врачи города Ярославля и носила она название „Ярославская секция общества галицийских врачей”. Возникшее немного позже „Ярославское отделение Польского общества врачей бывшей Галиции” было переименовано на „Союз ярославских врачей”, который был зарегистрирован в Окружном союзе во Львове. После войны, в 1953 году был создан Кружок польского медицинского общества, который ведет свою деятельность до настоящего времени.

SUMMARY

The oldest source reference to Jarosław comes from 1152. The town was once famous for its trade. Widely known were the "Jarosław fairs" attracting tens of thousands of people from various, even remote place: Germany, England, Moscow, Persia, Armenia, Italy and Spain. Such a situation required "medical protection" which was secured by numerous local physicans, surgeons and barber-surgeons.

One could then detect the beginnings of the "Society" of physicans and surgeons (barbers) from the Jarosław region in their attachment to the Trade of Barbers (Cech Cyrulików) as early as in the XVIth century. To the most famous physicians of that period belong: Melchior Piotrowczyk, Piotr Mucharski, Jan Wincenty Mucharski, Jan Kraszewski and Józef Sawiczewski. Since 1772 the town belonged to the Austrian Partition. This fact accounts for the dissolution of trades and fall in the importance of the town. In 1867 the physicians from the Austrian Partition were associated in the Society of Galician Physicians (Towarzystwo Lekarzy Galicyjskich) with their seat in Cracow. In 1877 the Lvów physicians created a separate section to which the Jarosław physicians belonged, constituting their own "Jarosław Section of the Society of Galician Physicians" ("Sekcyja Jarosławska Towarzystwa Lekarzy Galicyjskich").

Formed later on the Jarosław section of the "Society of Polish Physicians" (Polskie Towarzystwo Lekarzy) was renamed to the "Association of Jarosław Physicians" (Związek Lekarzy Jarosławskich) of the former Galicia, registered in the Region Association in Lvov. In 1953, after an interval caused by the Second World War occupation (1939—1944), the Circle of Polish Medical Society (Koło Polskiego Towarzystwa Lekarskiego) was founded, which carries on its activity up to the present date.